

GÜNEYLİ SIYASI MÜHACİRLƏRİN AZƏRBAYCANIN ELMI MÜHİTİNDƏ İŞTIRAKI

(1950-1980)

1946-cı ilin dekabr ayında böyük xəyanətlər nəticəsində Güney Azərbaycan Milli Hökuməti süqur etdi. Hesab edilir ki, faşist İran pəhləvi rejiminin hərbi hücumu nəticəsində güneydən quzeyə 50 min insan mühacirət etdi. Bu mühacirətin tərkibi Milli Hökumətin rəhbərləri, Azərbaycan Demokrat Firqəsinin mərkəzi və regional təşkilatlarının rəhbərləri, milli dövlət quruculuğunda fəal iştirak edənlər və bir çox sadə insanlar daxil idi.

1947-ci ildə Sovet Azərbaycanında da ağır illər idi. Müharibənin agrı-acıları bitməmişdi. Bu illərdə 50 min mühaciri qəbul etmək, məskunlaşdırmaq və məşgul etmək də çox çətin idi. Bütün bunlara baxmayaraq güneyli qardaşlarına qucaq açan Azərbaycan xalqı ən qiymətli olanını əzizləri ilə bölüşdü, onları yerləşdirdi, təhsilinə, işinə və məşquluyyyətinə imkanlar yaratdı, onalara dogma bir münasibət sərgiləndi.

Güneyli mühacirlər sovet Azərbaycanında müxtəlif sahələrdə fəaliyyət göstərməyə başladılar. Bu məqalədə yalnız yüksək təhsil almış və akademik fəaliyyətlə məşgul olan bir qrup güneyli mühacirin fəaliyyətini diqqətini çatdırırıq.

Güney mühacirətinin ilk akademik fəaliyyətini 1948-ci ildə A.K.Qervalın "1900-1909-cu illərdə İran uğrunda mübarizə və İranın oyanışı" (vtls000570044) mövzusunda doktorluq dissertasiyasının Bakı Dövlət Universitetinin nəşriyyatında (o zaman Azərbaycan Dövlət Universiteti) Hüseyin Ümidin redaktörlüğü ilə çap olynmasıdır. 1950-ci illərdə elmi-tədqiqat işlərinin sayı xeyli artmaga başlayır. Azərbaycan Demokrat Firqəsinin rəhbərləri az bir müddətdə Şərqsunaslıq, iranşunaslıq, klassik Azərbaycan

ədəbiyyatı və şərq ədəbiyyatı sahəsində ciddi elmi tədqiqatlarını akademik mühitə təqdim etdilər.

1953-cü ildə Neyyar Hatəmi “Tehran dialikti” mövzusunda dissertasiya işini müdafiə edir və elmi dərəcə alır. Həmin ildə Əhməd Şəfai “Müasir fars ədəbi dilində mürəkkəb-tabeli cümlə ” mövzusunda dissertasiya müdafiə edir.

1954-cü ildə Abdülhüseyn Aqahi Bakı Dövlət Universitetində “İranda marksist-leninist fəlsəfənin yayılmasında Tağı Eraninin rolu” mövzusunda namizədlik dissertasiyasını müdafiə etdi. Eləcə də, “İranda tekstil işçilərinin iş şəraiti və əmək haqqı” mövzusunda Mehdi Keyhan müdafiə edərək alimlik dərəcəsi alır. Həmin ildə Şafiq Pənahi “Diapirik və duz tektonikasının müqayisəli təhlili” mövzusunda dissertasiyanı M.Əzizbəyov adına Azərbaycan Sənaye İnstitutunda müdafiə edir. Eləcə də, Mütəllib İrani “Hipertoniya, normadan və hipotenziv xəstələrdə arterial təzyiqin mövsümi tərəddüdləri və Bakı şəhərinin iqlim şəraitində hipertoniyanın gedişatının xüsusiyyətləri” mövzusunda dissertasiya işini bitirir və müdafiə edir. Cəfər Təqdisi “Azərbaycan SSR-də bitən Zaqaqaziya qarğıdalı bitkisinin farmakologiyası” mövzusunda dissertasiya işini bitirir və tibb elmləri namizədi-elmi dərəcəsi alır. Bu ildə Rəhim Qazi “Kürdüstan Demokratik Partiyası - İran Kürdüstanında milli azadlıq hərəkatının təşkilatçısı və lideri (1945-1946)” adlı dissertasiya işini müdafiə edir. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanda dissertasiyaların müdafiəsi əsasən rus dilində həyata keçirilirdi. Bu işə siyasi mühacirət etmiş güneylilər üçün əlavə çətinliklər yaradırdı.

“İran Xalq Partiyası proletariatının hegemonluğu ideyasının İranın tarixi inkişafının unikal şərtlərinə tətbiqi” mövzusunda dissertasiyanı Hüseynqulu Bəhrami 1955-ci ildə müdafiə etdi. Həmin ildə Əbdülreza Azər “Müasir Azərbaycan dilində səs kateqoriyası” mövzusunda dissertasiya işini müdafiə edir. Həsən Zərinəzadə həmin ildə “Farsca Azərbaycan sözləri: (Səfəvilər dövründə)” mövzusunda dissertasiyasını bitirir və müdafiə edir. Bu ildə Həmid Məmmədzadə “İnqilabçı jurnalist və yazıçı Pişəvəri” mövzusunda dissertasiya işini müdafiə edir. Sonrakı illərdə apardığı tədqiqatları ilə şöhrət qazanmış alim uzun müddət Bakı Dövlət Universitetində müəllimlik edir.

1956-cı ildə ADF-nin siyasi heyətinin üzvü və təcrübəli partiya təşkilatçısı Səməd Afiyət “Kiçik Qafqazın şimal-şərq hissəsinin yura vulkanik süxurlarının petroqrafiyası” mövzusunda dissertasiyanı Qırmızı Əmək Bayrağı ordenli, M.Əzizbəyov adına Azərbaycan Sənaye institutunda müdafiə erdi. Həmin ildə Qafar Kəndli-herişçi “1941-1946-cı illərdə Cənubi Azərbaycan demokratik ədəbiyyatının inkişafı” mövzusunda dissertasiyasını müdafiə edir. Qafar Kəndli sonrakı illərdə ciddi və dərin tədqiqatları ilə yanaşı çox sayda gənc alimlərin yetişdirilməsində iştirak etdi.

1957-ci ildə Q.Bicari “Saib Təbrizinin həyat və yaradıcılığı” mövzusunda tədqiqatını bitirərək dissertasiya işini uğurla müdafiə edir. Əhməd Əminzadə “Müasir mərhələdə İran Xalq Partiyası və Azərbaycan Demokrat Partiyasının milli müstəqillik uğrunda mübarizəsi” adlı dissertasiya işini müdafiə edir.

Tofik Bektaş 1958-ci ildə “İki adi diferensial tənlik sistemi üçün bir xüsusi məsələ” adlı dissertasiyanı müdafiə etdi. Həmin ildə Mamed Talibi “Qamma və rentgen şüalarının bəzi yarımkeçiricilərə və yarımkeçirici sistemlərə təsirinin öyrənilməsi” başlıqlı dissertasiyanı müdafiə edərək alimlik dərəcəsi aldı. Bu ildə Əli Şəmidə “İran Xalq Partiyasının rəhbərliyi ilə İranda fəhlə və həmkarlar ittifaqı hərəkatı (1941-1946)” mövzusunda dissertasiya müdafiə edir. Ə.Şəmidə ADF-nin uzun müddət siyasi rəhbərliyində iştirak etdi. Bu alim ciddi tədqiqatçı olmaqla yanaşı həmkarları tərəfindən əqidəli bir inqilabçı olaraq da xatırlanır.

1959-cu ildə Qulamhüseyn Beqdeli “Əvhədi Marağayanın həyat və yaradıcılığı” mövzusunda dissertasiya müdafiə edərək alimlik dərəcəsi alır. 1960-cı illər güney Azərbaycan mühacirləri üçün daha çox uğurlu illər oldu. Əsəd Yaqubian “Dr. Tağı Erani -təhsil və təlim haqqında” sərəlvhəli tədqiqatını 1960-cı ildə bitirir və uğurla müdafiə edir. Həmin ildə Mamed Dadaşzadə “1905-1911-ci illər İran inqilabı ərəfəsində Cənubi Azərbaycanda aqrar münasibətlər” mövzusunda dissertasiyasını müdafiə edir.

1961-ci ildə Cəlal Zahidi “İranda marksizm-leninizm ideyalarının yayılmasında yeni mərhələ (1941-1946)” mövzusunda dissertasiyasını müdafiə edir. Uzun müddət Bakı Dövlət Universitetinin Fəlsəfə kafedrasında müəllimlik edən C.Zahidi ömrünün sonuna qədər ADF-nin siyasi heyətinin üzvü olaraq fəaliyyətini davam etdirmişdi.

Həmin ildə İ.Behzadi “Rəvəndinin “Rəhət-əs-sudur və ayət-əssurur” essesi tarixi mənbə kimi: (Azərbaycan və qonşu ölkələrin tarixinə dair)” mövzusunda dissertasiya işini müdafiə edir. M.Pənahi “Bədənin müxtəlif funksional vəziyyətlərindən asılı olaraq təbii və təmizlənmiş naftalanın estrogenlərin sərbəst buraxılmasına təsirinin müqayisəli tədqiqi” mövzusunda dissertasiyanı müdafiə etdi. Nadir Fəzanə “Bir fazalı vəziyyətin təzyiqini təyin etmək üçün hesablama metodunun inkişafı ilə qaz kondensat yatağı sistemlərinin davranışının eksperimental tədqiqi” adlı dissertasiyanı uğurla bitirdi və müdafiə edərək alimlik dərəcəsi aldı.

1962-ci ildə A.Nəvai “İran Xalq Partiyasının orqanı olan “Rəhbər” qəzetinin xalq kütlələrinin maraqları uğrunda mübarizəsi” mövzusunda dissertasiya işini müdafiə edir. Həmin ildə Hüseyn Ciddi “Gülüstan qalasının tarixi-arxeoloji öçerki” adlı tədqiqatı bitirərək müdafiə edir. Bahruz Şakuri “Azov qaratörpaqlarında manqan, kobalt, mis, sink və molibdenin tərkibi və onların kənd təsərrüfatı bitkilərinin məhsuldarlığına təsiri” mövzusunda dissertasiya işi müdafiə etdi. A.Qilani “Azərbaycan SSR-in Quba

rayonunda alma ağacının kök tinglərinin böyüməsinə və inkişafına gübrələrin təsiri” mövzusunda dissertasiya müdafiə etdi.

1963-cü ildə İ.Hatəmi “İran mühacir qəzetlərinin müstəmləkəçilik və imperializmə qarşı mübarizəsi (1905-1911-ci illər İran inqilabı ərəfəsində)” mövzusunda tədqiqatını bitirir və dissertasiyasını müdafiə edir. Həmin ildə Məhəmməd Seyfəddini “XIV əsr elxanilərinin sikkələri” mövzusunda dissertasiya müdafiə edir. Bu ildə Seyidaga Onullahi “1951-1953-cü illərdə İran fəhlələrinin tətillər hərəkatı” mövzusunda dissertasiya müdafiə edir. Siyasi fəaliyyətini bir gün belə dayandırmayan Seyidaga müəllim çox sayda elmi və siyasi-publisistik yazələrin müəllifi oldu.

M.Zehtabi bu ildə “Əbu Nəvasın həyat və yaradıcılığı” mövzusunda dissertasiya işini bitirir və müdafiə edir. İnayət Bektaşı “Abdullabəy Divanbəyoğlunun (Subxanverdixanov) həyat və yaradıcılığı” mövzusunda dissertasiya müdafiə edir. İ.Tariqpeyma “Doktor Tağı Erraninin ictimai-siyasi və dövlət-hüquqi baxışları” mövzusunda dissertasiya müdafiə edir. Əkrəm Bijə “Sovet-Türkiyə iqtisadi əlaqələri (1932-1939)” mövzusunda dissertasiya müdafiə edir. Əkrəm Bijə ADF siyasi heyyyətinin üzvü olaraq güneydə milli hərəkatın aktiv iştirakçısı olmuş və bütün həyatını Güney Azərbaycanda milli hökumətin, S.C.Pişəvərinin siyasi şəxsiyyətinin təbliğinə həsr etmişdi. AMEA-nın Şərqsunaslıq institutunun “Cənubi Azərbaycan şəbəsində” uzun müddət fəaliyyət göstərmiş və çox sayda elmi və siyasi-publisistik yazələrin müəllifidir.

1964-cü ildə A.Fazili “Müasir İran tarixçilərinin əsərlərində qədim Azərbaycan tarixi” mövzusunda dissertasiyasını müdafiə edir. Bu ildə T.Cahani “Əssar Təbrizi və onun “Məhr və Müştəri” poeması” əsəsində yazılmış dissertasiya işini bitirərək müdafiə edir. Əli Minai “Müasir qrafika sənətində poetik obrazların tərcüməsi” mövzusunda orijinal bir tədqiqatı bitirir və dissertasiya işini müdafiə edir. Fərəc Dəstgüşadi “İran Azərbaycanı milli hökumətinin iqtisadi fəaliyyəti (1945-1946)” mövzusunda dissertasiya müdafiə edir.Yadulla Fərzanə “Qaz və qaz-kondensat yataqlarının işlənməsinin bəzi məsələləri” mövzusunda dissertasiya müdafiə etdi. Nafula Kudəri “Mirzə Məhəmməd İbn Əbdüs-Sabur Təbrizi Qobollinin tibbi baxışları” mövzusunda dissertasiyanı Bakıda, Tibb institutnda bitirərək müdafiə etdi. M.Bəhrami “Təkrarlanan zobun qarşısının alınması və müalicəsinin klinik və morfoloji xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi üçün materiallar” adlı tədqiqatı bakıda müdafiə edir. Cavad Təqdisi “Travmatik şok, onun qarşısının alınması və faza müalicəsi” mövzusunda dissertasiya işini müdafiə edir. Mütəllim İrani “Antikoaqulyantların uzunmüddətli və fasilələrlə istifadəsi nəticəsində təzə miokard infarktı və xroniki koronar çatışmazlığı olan xəstələrdə qan laxtalanma və antikoaqulyasiya sistemlərinin komponentlərində dəyişikliklər” adlı tədqiqatını bitirir və müdafiə edir.

1965-ci ildə İ.İbrahimi “İran Azərbaycanı xalqının milli azadlıq hərəkatında qadınların iştirakı (1941-1946)” mövzusunda dissertasiya işini müdafiə edir. İran xanım İbrahimi Azərbaycan Demokrat Firqəsinin rəhbər kadrlarından olmuş və siyasi fəaliyyətini bir gün belə dayandırmamışdır. 1979-cu ildə İranda İslam inqilabının qələbəsindən sonra yenidən güney Azərbaycana qayıdaraq ADF qadınlar təşkilatına rəhbərlik etməyə başlayır.

Məmmədli Şərifli “IX-XI əsrlərin ikinci yarısında Azərbaycanın feodal dövlətləri” mövzusunda doktorluq dissertasiyası müdafiə edir. Həmin ildə Mamed Azərlinin “Xəlifə Əbdülməlik ibn Mərvan və Azərbaycan islahatları (685-705)” mövzusunda dissertasiyası uğurla müdafiə olunur. Nəsrin Fəxri “Kürd dilində fel (Sorani və Kurmanci ləhcəsində)” mövzusunda dissertasiya müdafiə edir. Məmməd Təhmasib “Azərbaycan xalq dastanları: (Orta əsrlər)” mövzusunda doktorluq dissertasiyası müdafiə edir. B.Pişnamazzadə “Xloroesterlərin və efirlərin sintezi və transformasiyası sahəsində tədqiqatlar” adlı dissertasiyasını Y.Məmmədəliyev adına elmi-tədqiqat institutunda müdafiə etdi. Əbdül Vətənyar “Şimali Əfqanıstanın aşağı təbaşir yataqlarının neft və qaz perspektivləri ilə bağlı litoloji və fasiya xüsusiyyətləri” adlı tədqiqatını M.Əzizbəyov adına Neft-kimya institutunda bitirdi və müdafiə etdi. Əli Məqribi “Çay hövzəsində mis və kükürlü pirit filizlərinin yatağının geoloji, mineraloji və genetik xüsusiyyətləri. Kaşkaçay (Daşkəsən rayonu)” adlı tədqiqatını Qubkin adına elmi-tədqiqat institutunda bitirərək müdafiə etdi. B.Məhəmmədi “Azərbaycan SSR Lənkəran massivinin bal verən və bərbər bitkiləri və orada arıçılığın inkişafı” mövzusunda tədqiqatını bitirdi və müdafiə etdi. M.Mirnasira “Azərbaycan SSR-də mal-qaranın vibriozları və onlara qarşı mübarizə tədbirləri” tədqiqatını müdafiə etdi. Qurmus Fərivər “Azərbaycan şəraitində külək enerjisi rejimlərinin və külək turbinlərinin sabitləşməsinə nəzarət sistemlərinin tədqiqi” mövzusunda dissertasiya müdafiə edərək alimlik dərəcəsi alır.

1966-cı ildə N.İsxaqi “Maku xanlığının tarixi oçerki” adlı tədqiqatını bitirir və müdafiə edir. Həmin ildə M.Manafi “M.A.Talıbovun həyat və yaradıcılığı” mövzusunda yazılmış dissertasiyasını müdafiə edir. Balaş Azəroğlu M.Amaninin həyat və yaradıcılığı” mövzusunda dissertasiya işini müdafiə edir. 21 Azər hərəkatının fəal üzvlərindən olan B.Azəroğlu mühacirət illərində Sovet Azərbaycanında xalq şairi adına layiq görüldü və uzun müddət Azərbaycan Yazıçılar ittifaqında Güney Azərbaycan şöbəsinin müdürü olaraq fəaliyyət göstərdi.

B.Musəvi “Omba deformasiyasının təbiəti ilə əlaqədar osteotomiyanın müxtəlif üsullarının istifadəsi” mövzusunda dissertasiyasını N.Nərimanov adına Tibb institutunda müdafiə etdi. Əkbər Nəsudari “Azərbaycan florasından söyüdüün bəzi növlərinin öyrənilməsi üçün materiallar” adlı dissertasiyasını Bakıda Tibb institutunda müdafiə etdi. K.Pənahi “Kiçik Qafqazın şimal-şərq yamacında titan maqnetit qumdaşı yataqlarının geologiyası və maddi tərkibi” adlı dissertasiyanı Qubkin adına elmi-

tədqiqat institutunda müdafiə etdi. A.Pənahi "Mir-Bəşir rayonunun torpaq örtüyü və onun genetik və kənd təsərrüfatı xüsusiyyətləri (Azərbaycan SSR daxilində)" adlı tədqiqatını bitirdi və Gəncə şəhərində müdafiə edir. A.Təbətəbai "Təbii qazın mayeləşmiş yataqda və fişqıran adsorbent təbəqədə doldurulması və ayrılması texnoloji prosesinin tədqiqi və işlənməsi" mövzusunda dissertasiyanı Bakıda, Y.Məmmədəliyev adına institutda müdafiə etdi.

1967-ci ildə Mamed Şəmsi "Şərəf Xan Bidlisinin "Şərəf-namə" əsəri kürd xalqının tarixinə dair mənbə kimi" adlı dissertasiya işini müdafiə edir. Bu ildə Z.Enbari "İran xalqlarının CENTO paktına qarşı mübarizəsi (1955-1963)" mövzusunda dissertasiya müdafiə edir. Həmin ildə A.Dəvəliməhəmməd "Cənubi Azərbaycan milli hökumətinin yaranması və onun fəaliyyəti (1945-1946)" mövzusunda dissertasiya işini müdafiə edir. Əli Şəmidə "1906-1953-cü illərdə İranda fəhlə və həmkarlar ittifaqı hərəkatı" mövzusunda elmlər doktoru səviyyəsində dissertasiya işini uğurla müdafiə edir. A.Mamedi "Nəsiminin əsərlərində ərəb ifadələrinin forma və məzmununun bəzi xüsusiyyətləri haqqında" adlı dissertasiyası müdafiə olunur. A.Zahidi "Müasir ərəb dilində türk mənşəli sözlər" mövzusunda dissertasiya işini müdafiə edir. İsmayıl Cəfərpur "Cənubi Azərbaycan demokratik poeziyasının inkişaf yolları (1941-1960)" mövzusunda dissertasiya müdafiə etdi. T.Cahani "Müasir ərəb ədəbi dilində başlangıç felləri" mövzusunda dissertasiya işini müdafiə edir. K.Agamali "Cənubi Azərbaycan demokratik ədəbiyyatında poema janrı (1945-1960)" mövzusunda dissertasiya müdafiə edir. Əhməd Şəfai "Müasir fars dilində mürəkkəb cümlələr" mövzusunda doktorluq dissertasiyasını uğurla müdafiə edir. Həmid Məmmədzadə "Mirzə Fətəli Axundov və şərq" mövzusunda doktorluq dissertasiyası müdafiə edir. Əsərləri ilə şöhrət qazanmış H.Məmmədzadə 1979-cu ilin fevral inqilabından sonra yenidən İrana qayıdır və uzun müddət Tehran Universitetində müəllimlik edir.

Həmin ildə Z.Nadiri "İranda xarici ticarəti (1953/54-1960/61)" mövzusunda dissertasiya müdafiə edir. Q.Şadimanpur Gəncə şəhərində "Qarışıq əkinlər və rəşional şümləmə sistemi vasitəsilə pambıq-yonca növbəli əkinlərində pambıq prekursorlarının yemlik və aqrotexniki dəyərinin artırılması" mövzusunda dissertasiyasını bitirdi və müdafiə etdi. S.Cahani "Azərbaycan SSR-in qərb zonasında hibrid toxumlarının alınması, bəzi pomidor sortlarının bioloji və təsərrüfat xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi" mövzusunda tədqiqatını Gəncə şəhərində bitirdi. Babab Əsgəri "Azərbaycanın müxtəlif iqlim qurşaqlarında muskardin ipəkqurdunun tədqiqi və ona qarşı mübarizə tədbirlərinin işlənilib hazırlanması" mövzusunda tədqiqatını Gəncə şəhərində bitirərək müdafiə etdi. S.Qaradagi "Azərbaycan SSR Lənkəran zonasında noxud xəstəlikləri və onlara qarşı mübarizə tədbirlərinin təkmilləşdirilməsi" mövzusunda tədqiqatını Bakıda bitirərək müdafiə etdi. A.Vətənxah "Bəzi doymamış üzvi və üzvi element

formallıqlarının sintezi və çevrilməsi sahəsində tədqiqatlar” adlı dissertasiyasını Y.Məmmədəliyev adına eimi-tədqiqat institutunda bitirərək müdafiə etdi.

1968-ci ildə Q.Dəlili “Urmiya xanlığının tarixi oçerki (XVIII əsrin II yarısı - XIX əsrin birinci rübü)” əsərini bitirir və müdafiə edir. Neyyar Hatəmi “Fars dilinin lüğət tərkibi və onun zənginləşdirilməsi yolları” mövzusunda doktorluq dissertasiyası müdafiə edir.Qulamhüseyn Beqdeli “Nizaminin “Xosrov və Şirin” poeması və bu mövzunun Şərq ədəbiyyatında inkişafı” mövzusunda doktorluq dissertasiya müdafiə edir.A.Əminzadə “Azərbaycanda fəlsəfi və ictimai-siyasi fikir tarixindən (XVII - XIX əsrin birinci rübü)” mövzusunda doktorluq dissertasiyası müdafiə edir. A.Haşimi “Şamaxı rayonunun torpaqları və onlardan üzümçülük üçün səmərəli istifadə” adlı dissertasiyasını bitirdi və müdafiə etdi. A.Purəzim “Mal-qarada teileriozun (Theileria annuiata törətdiyi) müalicə və profilaktikasında mikroelementlərin (kobalt, mis və sink) rolu” adlı disertasiyanı Bakıda müdafiə etdi.

1969-cu ildə Məmmədəli Müsəddiq “Mirzə Mehdi Şükəhinin həyat və yaradıcılığı” adlı tədqiqatını bitirir və müdafiə edir. M.Müsəddiq Azərbaycan Demokrat Firqəsinin uzun müddət fəal üzvlərindən olmaqla yanaşı, M.F.Axundov adına Milli Kitabxananın arxiv şöbəsinə rəhbərlik etmiş, Azərbaycan milli irsinin öyrənilməsi, tədqiqi, tərcüməsi və mühafizəsi ilə məşğul olmuşdur.

Həmin ildə Əbülfəz Hüseyn “Mirzə Ağa Təbrizinin həyat və yaradıcılığı” mövzusunda dissertasiya müdafiə edir. Dətabadi Azəri “Nəstəlik xəttinin bədii və çap xüsusiyyətləri” mövzusunda disertasiya müdafiə edir. Nur Əhməd Əzimi “Albaşlinski filiz yatağının strukturları və onun hematit filizlərinin genezisi” mövzusunda dissertasiyanı müdafiə etdi. A.Purjini “Əzaların tromboflebitinin müasir diaqnostikası və müalicəsi” adlı dissertasiyasını N.Nərimanov adına Tibb institutunda müdafiə etdi.

1970-ci il güney Azərbaycan mühacir tədqiqatçıları üçün uğurlu il olur. Məhəmməd Seyfəddini bu il “12-15-ci əsrin birinci yarısında Azərbaycanda sikkə zərbi” mövzusunda doktorluq disertasiyasını müdafiə edir. İsmayıl Şəms "Klassik ərəb dilində hal kateqoriyasının təhlili” mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə edir. Qəmzə Fəthi-Xoşqinabi “İran ədəbi irsi ənənəsinin bəzi məsələləri və müasir fars bədii ədəbiyyatında yeniliklər” mövzusunda dissertasiya müdafiə edir. Ç.Sasanian “Nizaminin Leyli və Məcnun poeması” adlı tədqiqatını bitirir və müdafiə edir. Hacı Qasimi “Müasir İranın dəmir yol nəqliyyatı” mövzusunda dissertasiya müdafiə edir. N.Neykduxt “Horizontal boruların içərisində su buxarının mövcudluğunda çoxkomponentli üzvi mayelərin (benzin) buxarlarının kondensasiyası zamanı istilik ötürülməsi” mövzusunda tədqiqatını Bakıda, Əzizbəyov adına Neft-kimya institutunda bitirdi və medafiə etdi. M.Pənahi “Naftalan neftinin və onun bəzi preparatlarının orqanizmə təsir mexanizmində böyrəküstü vəzin qabığının funksional vəziyyətinin

əhəmiyyəti haqqında” tədqiqatını Nəriman Nərimanov adına Tibb institutunda bitirərək müdafiə etdi. A.Sadəndi “Azərbaycan SSR, Muğan şimali şəraitində aşağı yamaclı ərazilərdə pambığın dərin şırımlarda suvarılması texnikası” adlı tədqiqatını Rusiya Federasiyasının Novaçerkask meliorasiya mühəndisliyi institutunda bitirərək müdafiə etdi.

ADF-nin siyasi rəhbərləri sırasında Mir Rəhim Vilayi güney Azərbaycan milli hərəkatının aktiv iştirakçısı, milli hökumətə rəhbərlik etmiş şəxslərdən biri olaraq alimlik dərəcəsini ölümündən bir il qabaq müdafiə etdi. O, bir an belə siyasi fəaliyyətini dayandırmadı və 1975-ci ildə “Güney Azərbaycanda demokratik mətbuat” adlı dissertasiyasını müdafiə etdi. Diqqəti cəlb edən odur ki, “Azərnəşrdə” elmi nəşrlər üzrə uzun müddət -1959 - ci ildən 1968- ci ilin iyun ayına qədər "Azərnəşr"də siyasi ədəbiyyat şöbəsində böyük redaktor vəzifəsində işləmişdir. 1968-ci ildən Elmlər akademiyasında fəaliyyət göstərməsinə baxmayaraq elmi dərəcəni ölümündən bir il qabaq ala bildi.

Mir Qasım Çeşmazər də bütün həyatını siyasi fəaliyyətə həsr etdi və 1954-1969-cu illərdə Azərbaycan Demokrat Firqəsinə rəhbərliyinə layiq görüldü. Eyni zamanda Elmlər Akademiyasında fəaliyyət göstərən bu siyasi xadim və alim yalnız 1981-ci ildə “Azərbaycan Demokrat Partiyasının yaranması və fəaliyyəti” mövzusunda dissertasiyasını müdafiə edə bildi. 1982-ci ildə Seyidaga Onullahi elmlər doktorluğu elmi dərəcəsini müdafiə etdi. Onun müdafiəyə təqdim etdiyi “Təbriz tarixi”nə dair fundamental əsəri Azərbaycan elmi və ictimai fikrində geniş rəğbət qazandı.

21 Azər hərəkatında (1945-1946) fədai başçısı olmuş, Azərbaycan Demokrat Firqəsinin uzun müddət ikinci katibi olaraq fəaliyyət göstərmiş-Lütvəli Ərdəbilian-1984-cü ildə “Güney Azərbaycanda fədai hərəkatı” mövzusunda dissertasiya işini müdafiəyə təqdim erdi.

1970-80-ci illərdə Güney Azərbaycan mühacir ailələrinin ikinci və üçüncü nəsillə nümayəndələri Azərbaycanın akademik mühitinə daxil oldular. Çox sayda ikinci və üçüncü nəsillə güney mühacir ailələrinə mənsub, Sovet Azərbaycanında təhsil almış alimlər ordusu yarandı. Professor C.Mirzai, dosent S.Bayramzadə, professor R.İnrani, dosent P.Kazimi, dosent S.Talibi və çox sayda digər güney Azərbaycan mühacirlərinin ikinci və üçüncü nəsillə aid alimlər 80-90-cı illərdə Azərbaycanın elm və sənayesinə, təhsil və tibb, mədəniyyət və incəsənətinə xidmət etdilər.

Pərviz Kazimi

Tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent